

AMERRE A VÍZKELETEK FAKADNAK

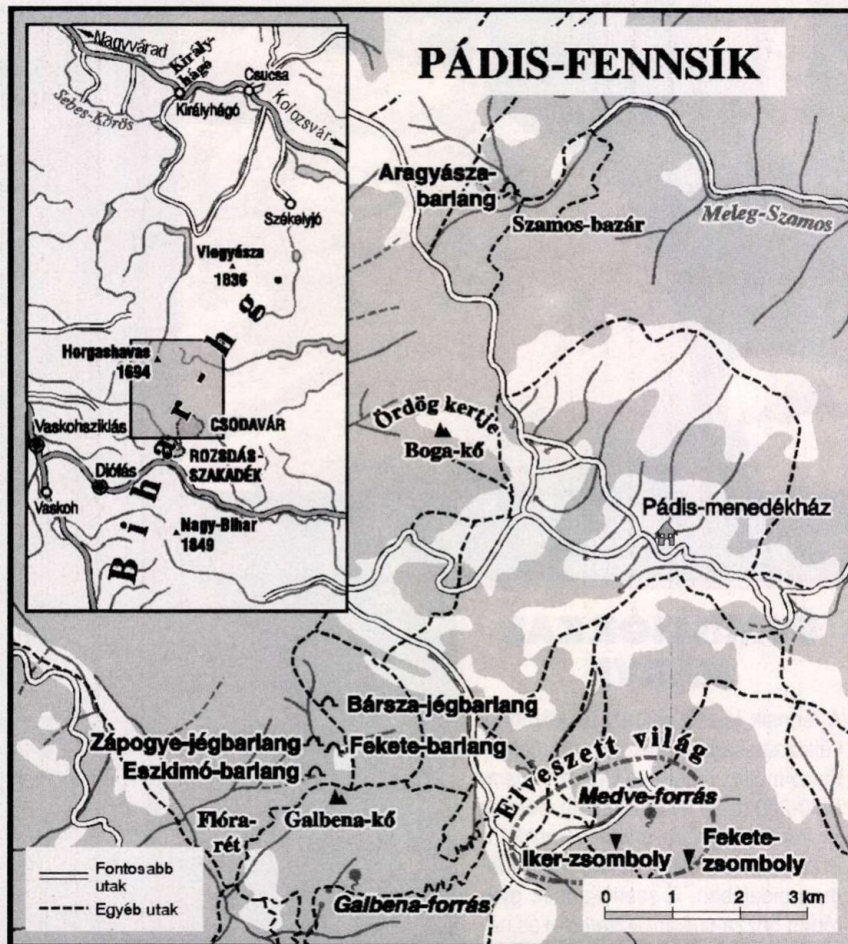
A furcsa hangzású Pádis-fennsík nincs is olyan messze a magyar határtól. Közép-Európa egyik legváltozatosabb karsztfelszíne azonban jószerivel csak nomád körülményeket vállalva közelíthető meg, s emiatt még az erdélyiek is ritkán keresik föl.

A Nagyvárad-Kolozsvár útvonalon – részben a Sebes-Körös festői szurdokvölgyében – haladva a Királyhágón át juthatunk a Kalotaszegi-, majd az Erdélyi-medencébe. Az Alföldünk és az Erdélyi-medence közé ékelődő vízválasztó szigethegység az Erdélyi-középhegység. Ennek legterjedelmesebb tagja a Bihar-hegység. Déli vonulatai 570–590 millió éves, átalakult kőzetekből állnak. Ott emelkedik a Nagy-Bihar (Cucurbăta Mare), a középhegység legmagasabb (1849 méteres) csúcsa.

A Pádis-fennsík a Bihar-hegységnek az alacsonyabb és fiatalabb idősorból való északi része. Zömében mészkövek, homokkövek és palák építik fel (lásd az *Évmilliókkal mérve* című írást. – *A szerk.*). A fennsík a Kárpát-medence egyik legszebb és mészkőformákban – bűvópatakokban, barlangokban, szakadékos szurdokvölgyekben, töbrökben, uvalákban stb. – igencsak bővelkedő tája. Felszíni vízfolyása kevés van, s az a kevés is többnyire időszakos és csekély vízhozamú. A legtöbb víznyelőben tűnik el, s bűvópatakként folytatja útját a föld alatt (összekapcsolva a fennsík medencéit és poljéit*), majd karsztforrásként tör elő néhány kilométerrel arrébb.

Elveszett világ

A fennsíknak szinte a közepén tör fel a *Ponor-vízkelet*, miután „magához vonzotta” a környék felszín alatti vizeit. E bővizű forrás vize további erecskékkal egyesülve halad a *Ponor-rét* felé. A patak hóolvadáskor jócskán megduzzad. Olyankor előfordul, hogy a rét víznyelője telitődik, tóvá duzzad, s a víz a felszínen folytatja útját a *Csodavár* felé. A Ponor-rétet délről meredek sziklafal határolja, ezen „kapuk” nyílnak, vezetnek a *Ponorvárba*; a „vár” udvarán

kőboltív és keskeny sziklafolyosók, egy hajdanvolt beomlott barlang maradványai.

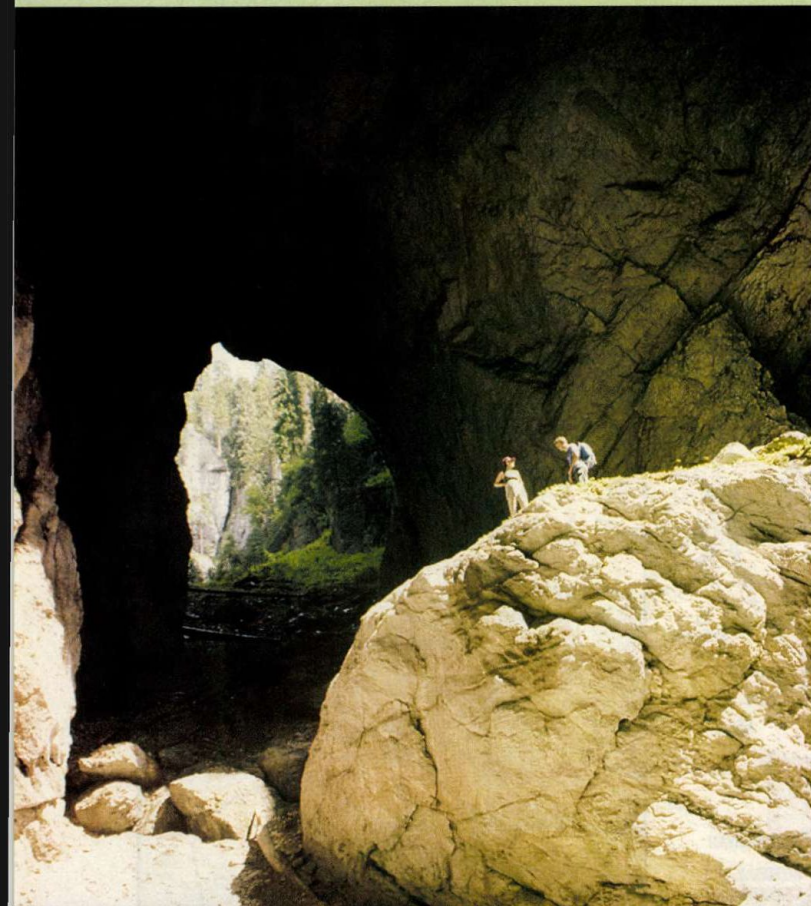
A Ponorvár sziklacsoportját megkerülve juthatunk az *Elveszett világba* (a Lumea Pierdutăba). Ezt a vadregényes tájat mostanáig megkímélte a fakitermelés: fenyvesét csak néhány éve kezdték ritkítani. Fő vízfolyása a *Medve-forrás* által táplált – időszakos – patak. A forrás vize hideg és iható: tisztaságára az erre érzékeny *álkérészek* jelenlétéből is következtettünk.

Az *Elveszett világ* a *zsombolyairól* híres. Ezek átlagosan 100 méter mé-

lyek, részben feltáratlanok, s aljukon még nyáron is hó van! Vizeik a *Medve-forrást* táplálják. Az *Iker-zsomboly* két nyílását egy keskeny sziklahíd választja el egymástól. A *Fekete-zsomboly* az előbbinél sokkalta mélyebb (119 méter), az átmérője pedig a kétszerese amazénak (40 méter).

Csodavár

A már említett Csodavár talán a legnevezetesebb karsztképződmény egész Közép-Európában. Barlangrendszer kapcsolja össze három me-

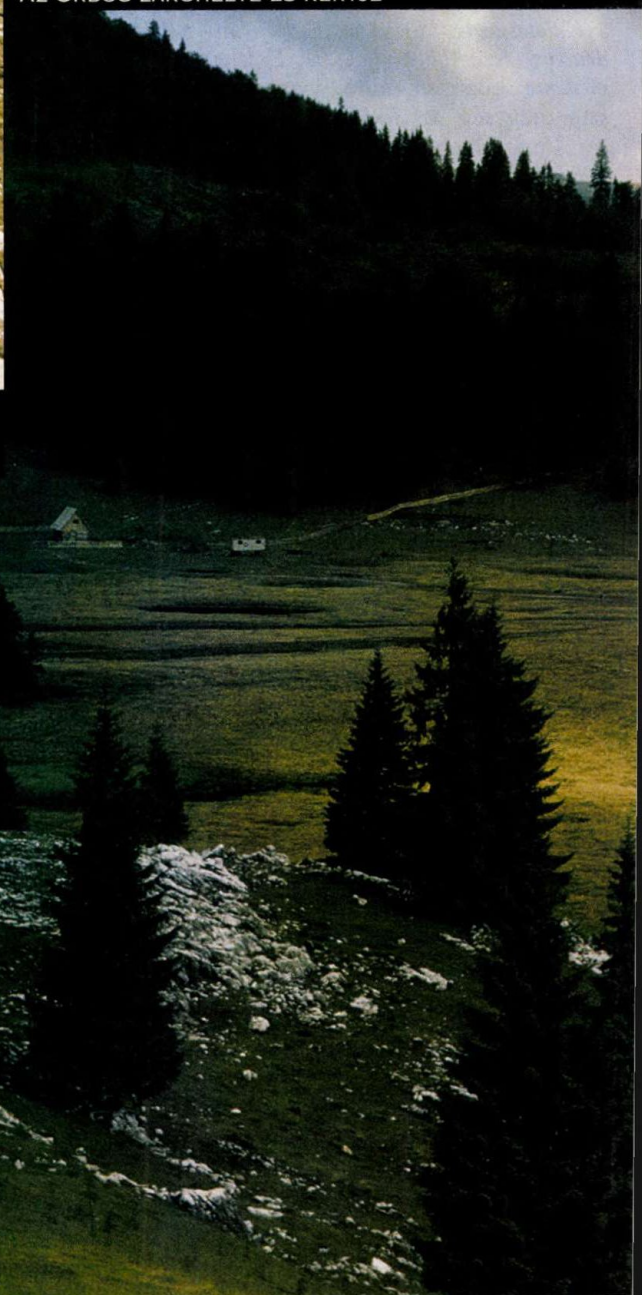

A CSODAVÁR DOLINÁJA LENTRŐL; A NÉPNYELV
EZEKET NEVEZI „VÁRUDVAR”-NAK

TÖBRÖK A FENNSIK KÖZÉPSŐ TERÜLETÉN

AZ ÖRDÖG LAKÓHELYE ÉS KERTJE

ÉVMILLIÓKKAL MÉRVE

A fennsík felszínalakítási és kőzettani változatossága a mozgalmas földtörténeti múltat vezethető vissza. A *perm* (230-200 millió évvel ezelőtti) időszak száraz éghajlatára utal a homokkő a Pádis északkeleti területén, a *Kék Magura* oldalában. E szerkezethez gyűrődött hozzá vulkáni kőzeteivel és némi meszes tengeri üledékekkel a *Kodrutakarórendszer* a középidőben. A *jura* (150-110 millió évvel ezelőtti időszak) végén bukott alá a földtörténeti *Marosi-óceán* kőzetlemeze, vulkáni tevékenységtől kísérve. E vulkanizmus - a *Bánát* területén először leírt „*banatitos magmatizmus*” - áttörte az óidei különféle kőzeteket és a középidői mészköveket.

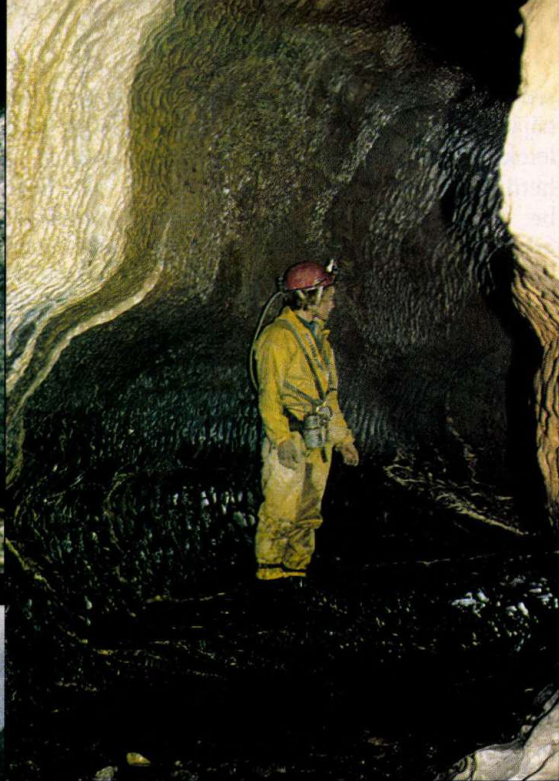
A Pádis-fennsík mészkövének egy része fedetlen, Nyugaton azonban - a *Kék-Magura* 1500-1600 méteres vonulatairól lehordott - üledék takarja e kőzeteket.

A MELEG-SZAMOS GÖRGETEGEI

A SZAMOS-BAZÁR „ÖSERDEJE”

A ZÁPOGYE-BARLANG FŐÁGÁBAN

(PINTÉR ANDRÁS FELVÉTELEI)

redék falú, különleges szépségű dolináját*. A fából ácsolt kilátókból beletekinthetünk a dolinákba, letekinthetünk a 150-200 méteres mélységbe. A Ponor-rét felől a felszín alatt érkező víz csak egy 50 méteres szakaszon bukkan a felszínre, majd ismét eltűnik, s folyóként kanyarog tovább a hegy gyomrában. Vízeseit a barlang mennyezetén nyíló „ablakokon” beszűrődő fény világítja meg. (A barlang első szakasza felszerelés nélkül is bejárható.)

A Csodavár vizei még fel nem tárt járatokon keresztül érik el a *Galbena-forrást*. (Az eredetileg *Galbina* név a szláv *glubina* – szakadék – szóból ered; újabban inkább a *sárga* jelentésű *Galbena* nevet használják.) A *Galbena*-patak szűk völgye amolyan kisebb zuhatagokkal, eróziós üstökkel és medencékkel tagolt „karsztmorfológiai példatár”. A turisták a vadregényes vidéket „*Galbináriá*”-nak is nevezik. Maga a patak az egyik szakaszán egy rövid – zuhataggal kezdődő és végződő – barlangban halad. Majd szép szurdokában folytatja útját a *Belényesi-medence* felé, de ott már *Köves-Körös* néven torkollik a *Fekete-Körösbe*. A *Galbena-völgytől* a *Flóra-rétnek* nevezett hegyoldalon vezet vissza az út a fennsíkra, az 1244 méteres *Galbena-kő* árnyékában. A több száz méteres emelkedőn kaszálók és facsoportok váltják egymást, s közben kilátás nyílik a híres *Rozsdás-szakadékra*.

Eszkimóné nyaranta elolvad

A *Galbena* közelében lévő kettős nyílású *Eszkimó-barlang* a legkülönlegesebb a fennsík üregei közül. Télen a hó belehullik a barlangba a beszakadt mennyezeten, s a mélyben felhalmozódik. Nyaranta többnyire csak a felszíne olvad meg. Az egyik nagy jégkúp mindig megmarad – ezt nevezte el *Czárán Gyula*, a fennsík jeles kutatója *Eszkimónak*, a mellett sokáig kitaró, ám nyáron mégis elolvadó kúpot pedig *Eszkimónénak*. Évente néhány alkalommal a nyíláson át besüt a Nap a barlangba, s a napfény a jégalakokat vörösesen lánghatóvá teszi. Innen ered a jegesbarlang román neve: *Ghețanul Focul Viu*, azaz *Élő Tűz*. Mivel a terület eléggé csapadékos, szinte mindig felhős, igazán szerencsés az, aki így, napfényben fürödve láthatja a barlangot.

A jégbarlangban 12 000 köbméter jég halmozódott fel, az aljátába pedig

egy 14 méteres kút mélyül le. Az elég nagy területet borító jég felszínén az említett nyíláson át – a jéggel és a hóval – bezuhanó fenyőtörzsek halmozódnak. Ha elég meleg a nyár, a jég a falak mentén olvadni kezd, s mély szakadék alakulhat ki, melybe könnyen belecsúszhat a barlanglátogató. E barlangnak egyébként van egy hátsó, kisebb terme is, de ebben – érdekes módon – nincsen jég. Nehezen közelíthető meg: csupán egy veszélyes jéglejtőn lehet oda leereszkedni.

A nyomra vezető fagyaltos

Az *Eszkimó-barlang* a *Kis-Bársza-katlanban* van, és „párjától”, a *Nagy-Bárszától* nyugatra terül el. Mindössze 2 négyzetkilométeres, ám 200 méter mély *Kis-Bársza* katlanfenekét zombolyok és barlangok (köztük az *Eszkimó*) teszik változatossá. A *Nagy-Bársza* vizei a *Galbena-forrás* felé tartanak, s víznyelőkben tűnnek el. E víznyelők közül nyílik a *Fekete-barlang*, illetőleg a *Zápogyé*- és a *katlan* nevét viselő *Bársza-jégbarlang*. Ez utóbbi barlangok mélyedéseiben is megszorul a hideg levegő, megátolva, hogy a télen felhalmozódott jég nyáron elolvadjon. A *Zápogyé*- és a *Fekete-barlang* összefüggének egymással, s együttesen a több mint 12 kilométeres járatot, Erdély legnehezebben járható barlangrendszerét alkotják. Fölfedezéséhez érdekes történet fűződik!

A múlt században a területet kutató *Schmidl* augusztus 20-án a közeli *Belényesen* tartózkodott. A város cukrásza *Szent István ünnepén* fagyaltot készített. *Schmidl* „nyomozásba” kezdett, s megtudta: a fagyalthoz szükséges jeget románok szállítják a hegyekből. Így jutott el a *Zápogyé-barlanghoz*, ahonnan a nyári jég származott.

Az ördög lakóhelye

Az 1433 méter magas *Boga-kő* a fennsíkot nyugaton zárja le. Neve a hajdan ott élő szlávok *bog* (isten) szavából származtatható, s a név utal a hegy kultikus szerepére is. A románok mondavilágában szintén valami emberfölötti dolog képzeletét kapcsolódott a hegyhez; bár ők a hegycsúcsot és az aljában meghúzódó barlangokat az *Ördög lakóhelyének* tartották. S mivel úgy hitték, hogy az ördög ott kínozza meg a rossz embereket, gyakori kiszóllásá vált: „*Menj a Bogába!*”, ami ugyanazt jelenti, mint a

mi „*Menj a fenébe!*” szójárásunk. A hegycsúcsot övező mezők mi más nevet kaphattak volna, mint a *Gradi-na Dracului*, azaz *Ördög kertje*?

Látványos bűvópatakrendszer alakult ki a *Meleg-Szamos* felső folyásán, mintegy 1300 méter tengerszint fölötti magasságban. A *Meleg-Szamos* az *Aragyásza-barlangon* vezet át. Ennek felső, 15 méter magas és 7 méter széles bejárata a még kicsi patak keskeny szurdokából közelíthető meg. A patak a barlangból kilépve a *Szamos-bazárban* folytatja útját (a völgy bazár elnevezése *Czárán Gyulától* származik, s annak gazdag formakincsére utal). A barlangban fahidakat és lépcsőket építettek. Ezeket az áradások mindig megrongálják, ám maga a barlang alacsony vízálláskor még így is járható.

Az *Aragyásza-barlang* „tetejét” nyílások szabdálják (elemlámpát alig kell használni odabenn), s elképzelhető, hogy fokozatosan az egész barlangtér beszakad. Ilyen eredetűnek gondolják a *Szamos-bazár* völgyét és a híres *Tördai-hasadékot* szintén.

A névadó Czárán

Czárán még a múlt században járta be a fennsíkot, és nevezte el a sok természeti alakzatot korának és klasszikus műveltségének megfelelően. Ma mindenesetre romantikusnak tetszenek nevei: *Babilon-kapuja*, *Bölcső-medence*, *Medúza-zug stb.* (Az előbbi az *Aragyásza-barlangnak* a bejárata, az utóbbi a kijárata, a közepe pedig a barlang feletti területnek a mélyedése.) Mi magyarok főképp az ő neveit használjuk.

A Pádis-fennsík turisztikai kiépítésében már első kutatói részt vettek a múlt században és a századelőn. (*Czárán Gyula* például 200 holdas Arad megyei birtokának minden jövedelmét a térség feltáráására költötte.) Azóta is folytatódik e munka, bár nem bizonyos, hogy ez feltétlenül jót jelent. Viszonylagos elszigeteltsége miatt talán egy ideig még ellenáll a turisták rohamának. Térkép híján a jó helyismerettel és román nyelvtudással bíró vezető még az egészen jó turista-jelzések ellenére sem árt, ha van – nem is a medvék, hanem a karsztra jellemző aprólékos tagoltság és a nagy távolságok miatt. A vadkempingezést természetvédelmi okokból tiltják, csak bizonyos helyeken szabad sátrat verni, például a *Pádis-menedékház* mellett.

DUKAY IGOR – PINTÉR ANDRÁS